

Дипломатична діяльність УНР: 1917-1919 рр.

Дана стаття присвячена дослідженню спроб та зусиль Української Народної республіки від її проголошення Третім Універсалом Української Центральної Ради, а також за Гетьманату і Директорії УНР вступити у міждержавні зносини, досягти міжнародно-правового визнання української державності, отримати підтримку у боротьбі із зовнішньою агресією напередодні та на початку Паризької мирної конференції.

Проаналізовано переговорний процес та бачення українського питання державами Четвертого Союзу і Антанти наприкінці Першої світової війни, а також проблемні аспекти українсько-антантських зносин в результаті укладення Україною миру з Німеччиною і її союзниками у 1918 р. та спроби їх вирішення. Розкрито наслідки приходу Директорії для сприйняття України лідерами Антанти як пробільшовицької держави, незважаючи на її війну з останніми. Визначено передумови та платформу можливого порозуміння між Українською державою та країнами Антанти, зокрема Францією і Великою Британією. Охарактеризовано діяльність української делегації в Парижі під час Мирної конференції. Встановлено, що незважаючи на існування певного українського лобі у Франції, українським дипломатам не вдалося досягти порозуміння з французьким урядом і налагодити з ним позитивний діалог. Робляться висновки, що переговорна позиція Директорії прямо залежала від ситуації на українсько-більшовицькому фронті. Директорія не врахувала значення важливості чіткого визначення зовнішньополітичних пріоритетів і своєчасного налагодження прямих зносин з державами-переможцями.

Ключові слова: дипломатичні зносини, дипломатія УНР, міжнародні відносини, переговорний процес, держави Антанти, Четвертий союз.

Andriy Stetsyuk¹, Vitaliy Makar²

Diplomatic Activities of the UPR: 1917-1919

Ukrainian People's Republic, starting with its proclamation by the Third Universal of the Ukrainian Central Rada, and during the Hetmanate and the UPR Directory, to enter into interstate relations, achieve international legal recognition of Ukrainian statehood, and receive support in the fight against external aggression on the eve of and at the beginning of the Paris Peace Conference.

The authors analyze the negotiation process and the vision of the Ukrainian issue by the Central Powers and Entente at the end of the First World War, as well as the problematic aspects of Ukrainian-Entente relations as a result of Ukraine's peace agreement with Germany and its allies in 1918 and attempts to resolve them.

The influence of the uprising and the Directory's victory on Ukraine's perception by the Entente leaders as a pro-Bolshevik state, despite its war with the latter, is revealed. The preconditions and

¹ Кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна.

PhD in Political Science, Associate Professor, Department of International Relations and Social Communications of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine.

E-mail: a.stetsyuk@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-2948-7161>.

² Доктор політичних наук, завідувач кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна.

Doctor of Political Science, Head of the Department of International Relations and Social Communications of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine.

E-mail: v.makar@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-8994-4582>.

platform for possible understanding between the Ukrainian state and the Entente countries, particularly France and Great Britain, are identified.

The authors characterize the activities of the Ukrainian delegation in Paris during the Peace Conference. It is established that despite a certain Ukrainian lobby in France, Ukrainian diplomats failed to reach an understanding with the French government and establish a positive dialogue with it.

It is concluded that the Directorate's negotiating position directly depended on the situation on the Ukrainian-Bolshevik front. The Directorate did not consider the importance of clearly defining foreign policy priorities and establishing timely direct relations with the victorious states.

Keywords: diplomatic relations, diplomacy of the UPR, international relations, negotiation process, Entente countries, the Central Powers.

Постановка наукової проблеми та її значення. Визвольні змагання українського народу початку ХХ століття, сповнені героїзму та трагічних втрат і поразок. І нині вони викликають масу запитань і дискусій. Дослідники по-різному визначають головні причини поразки української революції. Одні вбачають їх у небажанні сусідів визнати незалежну Українську Народну Республіку та концентрують увагу на військових діях більшовицьких, румунських, польських та білогвардійських військ, які фізично припинили її існування. Інші – у суперечностях і непослідовності національних політичних еліт, що повільно еволюціонували від ідей політичної автономії та федерації до усвідомлення власної державної незалежності, у постійній боротьбі політичних сил за владу, за визначення головних векторів внутрішнього і зовнішнього розвитку України, форм правління, типу державного устрою, економічної і соціальної політики тощо. Згідно презентаційних матеріалів Українського інституту національної пам'яті це виявилось у поєднанні складного комплексу внутрішніх проблем і зовнішніх викликів³.

Нині, як і в минулому, Україна здійснювала та здійснює опір агресії, від більшовицької, до теперішньої – російської. Як і у минулі роки, Україна на сучасному етапі потребує зовнішньої підтримки, членства у безпекових об'єднаннях. В таких умовах значення та роль дипломатичної діяльності держави, зокрема України, зростає. Саме тому актуальним і своєчасним видається дана публікація, що стосується утвердження Української держави на міжнародній арені, спроб і зусиль УНР встановити міждержавні зносини з зарубіжними країнами, зокрема, з державами Четверного Союзу, країнами Антанти та радянською Росією.

Стан дослідження проблематики. Опубліковані в міжвоєнний період чисельні документи та мемуари учасників тих подій не лише дають багатий матеріал для вивчення зовнішньої політики незалежних українських урядів і їх військових та дипломатичних ініціатив, а й відтворюють яскраву й ідеалістичну картину тих далеких днів.

Одним з перших таких джерел, важливих для дослідження дипломатії УНР того періоду, стала чотиритомна публікація заміток, документів та коментарів до них Павла Христюка, міністра УНР у 1918-1919 роках, видана у Відні в 1921-1922 роках⁴.

1922 року опубліковані спогади Михайла Лозинського, члена делегації ЗУНР у переговорах з місією Антанти у лютому 1919 року, заступника державного секретаря закордонних справ Західної області УНР і члена української делегації на Паризькій мирній конференції⁵. В даному випадку, виглядає доречним, також виокремити дослідження Олександра Шульгина, першого Міністра закордонних справ УНР, виданого у Парижі 1935 року французькою мовою, яке перевидане 2023 року в Україні за сприяння Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв⁶. Спробам українських дипломатів встановити відносини з державами Антанти, а також діяльності української делегації на Паризькій мирній конференції присвячені мемуари Ісаака Мазепи, міністра і керівника уряду УНР в 1919 році. Вони опубліковані у трьох томах в 1942-1943 роках та пізніше перевидані єдиною книгою⁷.

³ Український інститут національної пам'яті (2018), *Українська революція 1917-21*, доступно за: <https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/ukrayinska-revoluciya-1917-1921-rokiv> (перегляд 1.03.2025).

⁴ Христюк П. (1922), *Замітки і матеріали до історії української революції. 1917-1920 рр.* у 4 т., Відень, Т. 4, 192 с.

⁵ Лозинський М. (1922), *Галичина в рр. 1918-1920*, Відень, 228 с.

⁶ Шульгин О. (2023), *Україна проти Москви. 1917 рік*. Переклад з французької мови. Київ, 208 с.

⁷ Мазепа І. (2003), *Україна в огні й бурі революції (1917–1921)*, Київ, 608 с.

Дослідження Теофіла Горникевича присвячене листуванню військово-політичного керівництва Австро-Угорщини і Німеччини та їхніх представників в Україні, різноманітним повідомленням і зверненням українських політичних діячів стосовно української державності⁸. Вагомою працею щодо взаємин Директорії та країн Антанти стала семитомна робота Матвія Стахів, громадського діяча в діаспорі, опублікована в Сполучених Штатах Америки⁹. Іще потрібно наголосити на двотомній праці іншого представника діаспори Василя Вериги, колишнього віце-президента Світового Конгресу вільних українців (з 1993 року – Світовий конгрес українців), де висвітлюються події в Україні у 1914-1923 роках, у тому числі й ціла низка перемовин із вищезазначеними державами¹⁰.

В українській суспільствознавчій науці інтерес до вивчення боротьби незалежних українських урядів проявився після розвалу СРСР і звільнення української науки від насаджених ззовні ідеологічних схем та кліше. До початку 2000-х років з'явилися фундаментальні дослідження з історії української дипломатії в цілому та Директорії зокрема¹¹ і окремих напрямків діяльності, зокрема французького¹².

Одним з головних положень цих праць стала теза, що хоч держави Антанти і схилилися до України, але по завершенню Першої світової війни не визнали її. Тобто Антанта, яка бажала відновити мир і порядок та теренах колишніх Російської та Австро-угорської імперій, погодилася на поділ українських земель між Румунією, Польщею та Білою Росією. Оскільки вони вважалися тією силою, яка була здатна усунути більшовицьку загрозу. І саме це стало головною причиною невизнання державами-переможницями УНР у 1918-1919 роках, яка нібито не мала жодної підтримки.

Однак в цих працях, на нашу думку, недостатньо враховані і розкриті такі проблеми як: специфіка налагодження українсько-французьких відносин наприкінці 1918 – на початку 1919 років; питання некомпетентних дій українських дипломатів у Парижі та їх наслідків; аналіз можливостей визнання УНР Антантою протягом 1919-1921 років. В наступні роки їх розкриттю було присвячено ряд праць, зокрема, дослідження такого важливого фактора порозуміння між Україною та Антантою як взаємини УНР з білогвардійським рухом, здійснені Ярославом Штаньком¹³. Більш поглиблено аналізувалися питання становлення українсько-французьких відносин Ігорем Дацківим¹⁴, проблеми налагодження українсько-французьких відносин наприкінці 1918 – на початку 1919 років – Володимиром Головченком¹⁵.

Мета та завдання. У даній статті сконцентровано увагу на дипломатичній діяльності Української Народної Республіки протягом 1917-1919 років, зокрема участі у переговорах з державами Антанти, так і Четверного Союзу. Автори поставили собі за мету прослідкувати та визначити пріоритети участі представників УНР у переговорному процесі щодо визнання української державності на міжнародній арені. Виходячи із поставленої мети, визначені наступні завдання: по-перше, дати оцінку діяльності УНР щодо відстоювання інтересів на міжнародній арені; по-друге, враховуючи несприятливу ситуацію по відношенню до УНР з боку провідних міжнародних гравців того часу, виокремити поетапно дипломатичні намагання української держави того часу.

⁸ Hornykiewicz T. (1969), *Events in Ukraine 1914–1922 their importance and historical background*, Philadelphia, vol. IV, 421 p.

⁹ Стахів М. (1964-1966), *Україна в добу Директорії*, в 7 т., Скрентон, Т. 4: Директорія і антанта, 1964, 350 с.; Т. 5: Директорія і антанта, 1964, 248 с.; Т. 7: Вихід із кризи, 1966, 432 с.

¹⁰ Верига В. (1998), *Визвольні змагання в Україні 1914-1923 рр.* У 2-х томах. Т. 1. Львів, 524 с.; Т. 2. Львів, 504 с.

¹¹ Павлюк О. (2001), *Дипломатія незалежних українських урядів (1917-1920)*, [в:] Смолій В. (ред.) *Нариси з історії дипломатії України*, Київ, с. 314-396.

¹² Гончар Б., Городня Н. (2000), Відносини між Францією та УНР (грудень 1918 – квітень 1919 рр.), *Український історичний журнал*, № 2, с. 47-57, № 3, с. 44-52.

¹³ Штанько Я. (2006), *Білий рух півдня Росії і Українська Держава та УНР (1918 – 1920 рр.)*, Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, Чернівці, 21 с.

¹⁴ Дацків І. (2010), Становлення українсько-французьких дипломатичних відносин у добу Директорії УНР, *Гілея*, вип. 34, с. 46-57.

¹⁵ Головченко В. (2011), Переможна Антанта і незалежна Україна: спроба дипломатичного порозуміння, *Україна дипломатична*, вип. 12, с. 832-855.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці 1917 – на початку 1918 року українська дипломатія перебувала в процесі налагодження відносин як з країнами Антанти, так і Центральними державами. 23 грудня 1917 року на таємній нараді у Міністерстві закордонних справ Франції країни Антанти виробили загальносоюзницьку політику стосовно України. Ця політика передбачала підтримку Української Народної Республіки, збереження її автономії та недопущення її співпраці з Центральними державами. Це позначилося на тому, що вже на початку січня наступного року відбулося призначення представника Французької Республіки генерала Жоржа Табуї при Уряді УНР, а за кілька днів те ж зробила і Велика Британія¹⁶. Фактично, країни Антанти увійшли в офіційні зносини з Україною.

Проте агресія більшовиків проти України і швидкий наступ їх військ у бік Києва змінили ситуацію. По-перше, уряд УНР прийняв 4-й універсал, який оголошував незалежність і тим самим виходив за рамки т.зв. української політики Антанти, яка передбачала збереження на території колишньої Російської імперії великої держави задля збереження Східного фронту. По-друге, у Києві прийняли рішення про початок мирних переговорів з Центральними державами. Вважалося, що лише їх оперативна допомога могла б зупинити червону навалу, оскільки Антанта не могла надати допомоги.

Мирний договір між УНР та Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною від 27 січня (9 лютого) 1918 року, підписаний у Брест-Литовську, поклав початок визнанню України у визначених Третім Універсалом межах. Згідно цього ж Договору був визначений кордон між Україною та Австро-Угорщиною¹⁷.

Одночасно з основною роботою щодо визнання УНР, Міністр закордонних справ УНР Всеволод Голубович провів конфіденційні переговори з Німеччиною та Австро-Угорщиною про долю Східної Галичини. І разом із мирним договором була підписана також таємна угода між УНР і Австро-Угорщиною щодо виділення Східної Галичини та Буковини в новостворений «коронний край». Проте угода не була виконана, оскільки офіційний Відень відмовився від її виконання уже при Гетьманаті. З боку української делегації на переговорах також було намагання включити до складу УНР Холмщину та Підляшшя на основі етнографічного принципу¹⁸.

Натомість, згідно сепаратної угоди між державами Четверного союзу із Радянською Росією 3 березня 1918 року (стаття VI), остання зобов'язувалася «негайно укласти мир з Українською Народною Республікою і визнати мирний договір між цією державою і державами Четверного союзу. Територія України негайно очищається від російських військ і російської Червоної гвардії. Росія припиняє всяку агітацію чи пропаганду проти уряду або громадських установ Української Народної Республіки»¹⁹.

Це були принципово важливі дипломатичні досягнення, які започатковували міжнародно-правове визнання України, уможливлювали збереження і мирну розбудову її державності. Особливо коли врахувати, що в умовах більшовицької агресії українська делегація ніякої реальної військової сили за собою не мала.

Однак ціною даних договорів і німецької підтримки став розрив взаємин із Францією та Великою Британією. На початку березня 1918 року з України були вислані військові представники держав Антанти. Дипломатичні відносини УНР встановлювала і розбудовувала тільки з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною та Румунією, а також нейтральними державами і політичними утвореннями на теренах колишньої Російської імперії.

За словами українського дослідника В. Головченка «Відтоді українські політичні діячі надовго матимуть на собі «тавро Бреста», його повсякчас використовуватимуть вороги української державності для характеристики незалежної України як продукту німецько-австрійських інтриг, витвору Німеччини для встановлення свого впливу на Півдні Росії. Ці чинники, зрештою, й стали визначальними, коли внаслідок воєнних поразок Центральних держав для гетьманату

¹⁶ Шульгин О. (2023), *вказ. пр.*, с. 127-132.

¹⁷ Скоропадський П. (1918), *Грамота Гетьмана Всєї України видана на підставі ухвали Ради Міністрів про ратифікацію Мирового Договору України з Німеччиною*, Видання «Державного вістника», Київ, с. 5.

¹⁸ Верига В. (1998), *Вказ. праця*. Т. 1, с. 206-207.

¹⁹ Цит. за: Friedensvertrag zwischen Deutschland, Österreich-Ungarn, Bulgarien und der Türkei einerseits und Rußland andererseits. 3. März 1918, доступно за: https://www.1000dokumente.de/Dokumente/Der_Friedensvertrag_von_Brest-Litovsk (перегляд 1.03.2025).

окреслилася можливість встановлення безпосередніх зносин з Антантою»²⁰.

Ворожу пропаганду проти України здійснювали російські чорносотенці, демократи та соціалісти, зокрема Олександр Керенський. Особливо активною була великоросійська пропаганда в Яссах у Румунії, де наприкінці 1918 року знаходився своєрідний вузол комунікації представників Антанти і білогвардійського руху, узгоджувалася інтервенція антантівських військ на південь України. В тому ж антиукраїнському напрямі діяла і більшовицька та польська пропаганда. За словами М. Стахів, причиною цього було те, що «Визнання Української Держави давало б підставу для невизнання відбудови старої російської імперії. Тим то ці темні сили тихо співпрацювали з собою»²¹. Активною була антиукраїнська пропаганда та дезінформації і під час перебігу Паризької конференції у 1919 році²².

Восени 1918 року, коли визначилася військова поразка Німеччини та розпочинаються революційні події в Австро-Угорщині, Гетьман Павло Скоропадський здійснив ряд спроб до налагодження взаємин з державами Антанти. Проте дипломатична місія, надіслана Гетьманом до Ясс, напштовхнулася на відверте невизнання французькими дипломатами як самостійності України, так і її уряду, історії та й самого факту існування Української Держави. Так 7 листопада посол Франції в Румунії, у присутності англійського посла і говорячи і від його імені, заявив посланцю гетьмана Івану Короставцю, зокрема, що «Україна є частиною Росії». А також, що ставлення Антанти до Києва залежатиме від демонстрації П. Скоропадським лояльності до переможців і усунення від управління пов'язаних з німцями осіб²³.

Після Комп'єнського перемир'я, 13 листопада 1918 року союзники поновили британсько-французьку «Угоду щодо дій у Південній Росії» від 23 грудня 1917 року. Вона була покладена в основу збройної інтервенції Антанти на південь України і підтримки «здорових елементів» для поновлення порядку на теренах колишньої Російської імперії – Добровольчої армії генерала Антона Денікіна. За угодою Україна потрапила до французької зони відповідальності. У ході переговорів в Яссах у листопаді-грудні «антантські представники почали прихильніше ставитися до України, але за умови її федеративної злуки з Росією». Водночас з'ясувалося, що ставлення Антанти до України буде залежати від тієї допомоги, яку Київ надасть союзникам у «відновленні порядку» в Росії²⁴.

В таких умовах Павло Скоропадський погодився на умови представників Антанти. Грамота П. Скоропадського про федеративне об'єднання з небільшовицькою Росією від 14 листопада 1918 року означала кардинальну зміну зовнішньополітичного курсу Української Держави²⁵. Даний крок уможливив визнання гетьманського уряду представниками французьких військ в Румунії уже 21 листопада²⁶ і, в перспективі, налагодження взаємин України з державами-переможцями. Однак на заваді їм стало антигетьманське повстання Директорії 14 листопада та початок другої більшовицько-української війни 17(18) листопада 1918 року.

Проголошена Західноукраїнська Народна Республіка визначила намір створити державу на етнічних українських землях в межах колишньої Габсбургської монархії. Але країни-переможниці зустріли таке її бажання з відвертою прохолодою. Факт захисту Центральною Радою інтересів населення Східної Галичини розглядався Антантою як німецька інтрига проти союзної Польщі. Австрійський уряд був єдиним, який визнав легітимність галицького представництва на своїй території²⁷.

Територія ЗУНР з перших днів існування стала об'єктом інтересу з боку сусідніх країн: Румунії (щодо Буковини, яка була окупована на початку листопада), Угорщини та Чехії (щодо Закарпаття, яке було зайняте наприкінці 1918 року угорськими військами), Польщі (щодо

²⁰ Цит. за: Головченко В. (2011), Вказ. пр., с. 833.

²¹ Цит. за: Стахів М. (1964-1966), Вказ. пр., Т. 4, с. 135.

²² Там само, Т. 4, с. 21, 105-107, 135-136, 143-144; Т. 5, с. 34-36; Т. 7, с. 143-145.

²³ Там само, Т. 4, с. 86-89.

²⁴ Головченко В. (2011), Вказ. пр., с. 836.

²⁵ Гай-Нижник П. (2018), Грамота про федерацію 1918 р.: вимушений тактичний крок задля порятунку Української Держави чи завбачлива стратегія на відновлення єдиної Росії, *Гілея*, вип. 138 (№ 11), с. 47-51.

²⁶ Hognykiewicz T. (1969), *op. cit.*, р. 110-113. Місія Еміля Енно, пізніше була дезавуйована Міністром закордонних справ Франції С.Пішоном. Детальніше див.: Головченко В. (2011), Вказ. пр., с. 836-838; Мазепа І. (2003), *вказ. пр.*, с. 69-70.

²⁷ Павлюк О. (2001), *вказ. пр.*, с. 359-360.

Львова і Східної Галичини). 22 листопада 1918 року розпочався наступ регулярних частин польської армії, підтриманий польськими легіонерами у Львові, який переріс у масштабну війну за Східну Галичину. Уряд ЗУНР був змушений переїхати спочатку до Тернополя, а наприкінці грудня – до Станіслава. Посередницькі місії Франції (в листопаді 1918 року) та Англії (в січні 1919 року) не призвели до примирення сторін.

Новий український уряд – Директорія, що складався з колишніх діячів УНР які раніше співпрацювали з Німеччиною, виступила на міжнародну арену з гаслами «незалежності» та «нейтралітету»²⁸. Тому лідери Антанти, які прагнули консолідувати усі сили колишньої Російської імперії проти більшовиків, сприйняли її негативно і скептично. Так міністр закордонних справ Франції Стефан Пішон вважав Директорію «пробільшовицькою» й «сепаратистською». Адже вона відважилася підняти й очолити повстання проти гетьмана, що виявив свою лояльність до Антанти, й руйнує таким чином російсько-український антибільшовицький блок, який окреслився з оприлюдненням «федеративної грамоти» П. Скоропадського²⁹.

Дещо інакшою була позиція Вудро Вільсона та полковника Едварда Хауса. У жовтні 1918 року вони інтерпретували 6-й з «14 пунктів» наступним чином «Те що признано важливим для Поляків, мусить бути з певністю признане для Фінів, Литовців, Латишів і, можливо, також для Українців. Бо... ці поневолені народи піднялися і не може бути сумніву, що їм мусить бути дана можливість вільного розвитку»³⁰. Дана інтерпретація вимагала визнання урядів цих націй як урядів «де факто», а можлива федерація на постімперському просторі мислилася лише на добровільній основі. Однак грамота П. Скоропадського від 14 листопада 1918 року здійснила негативний вплив на можливе визнання української суверенності Сполученими Штатами напередодні конференції в Парижі³¹.

Практично одночасно з перемогою Директорії та початком більшовицько-української війни розпочалася французька інтервенція на півдні України. 23 листопада 1918 року антантівський десант висадився в Севастополі. В ніч на 18 грудня в Одесі розпочалася висадка 15-тисячного військового десанту Антанти, підтриманого місцевими проденікінськими елементами, який змусив війська УНР залишити місто³².

Київ сприйняв інтервенцію в Україну як відверту агресію. Відповідно 27 листопада 1918 року від імені Директорії було опубліковано ноту-протест проти втручання Антанти у внутрішні справи України. Опір Директорії антантівським і білогвардійським військам у окупації Одеси 18 грудня і їх наступу на північ загальмував налагодження відносин і взаємне визнання усіх сторін. Показово, що в день урочистого вступу Директорії до Києва, 19 грудня 1918 року, вона негайно надіслала чергову ноту державам Антанти. У ній говорилося, що Директорія УНР закінчила боротьбу й повернула свободу населенню України. «З цієї точки зору, – наголошувалось у ноті, – Директорія переконана, що Україна не потребує допомоги держав Антанти, про яку благав гетьман усі держави. Директорія ввічливо прохає держави Антанти мати на увазі згадану ситуацію і згідно з тим зробити рішення щодо присутності антантських військ на українській території»³³.

Пошуки виходу з ситуації що склалася ускладнилися початком чергової більшовицької агресії проти України, потужною антиантантівською пропагандою більшовиків і відповідними настроями серед українських соціалістичних партій. Вони тривали до 10 січня 1919 року. В той же час до Одеси було відправлено дипломатичну місію на чолі з генералом Олександром Грековим для налагодження відносин з Антантою. Як писав І. Мазепа, «В той час майже всі дивилися на одеський десант, як на початок поважно задуманого Антантою плану боротьби з більшовицькою владою»³⁴. Однак через провокаційні акції білогвардійських військ українсько-французьке порозуміння ускладнилося³⁵.

²⁸ Павлюк О. (2001), вказ. пр., с. 342; Стахів М. (1964-1966), *Вказ. пр.*, Т. 4, с. 113.

²⁹ Головченко В. (2011), *Вказ. пр.*, с. 839.

³⁰ Цит. за: Стахів М. (1964-1966), *Вказ. пр.*, Т. 4, с. 137.

³¹ Там само, Т. 4, с. 140-141.

³² Дацків І. (2010), вказ. пр., с. 49.

³³ Цит. за: Головченко В. (2011), *Вказ. пр.*, с. 840-841.

³⁴ Мазепа І. (2003), *вказ. пр.*, с. 74.

³⁵ Hornykiewicz T. (1969), *op. cit.*, p. 185-190.

Попри втрачений час і складні обставини, для налагодження діалогу Директорії з Антантою існували певні передумови. Після висадки французьких військ в Одесі їх командуванню стало очевидно, що Директорія не лише не є більшовицькою, а навпаки – воює з ними. До початку лютого 1919 року Директорія контролювала більшу частину України. Після оголошення Акту Злуки 22 січня 1919 року УНР і ЗУНР, її значення для Антанти як потенційного союзника у антибільшовицькій боротьбі зростало. Тому не випадково 29 грудня під час дебатів у палаті депутатів з питань зовнішньої політики французького парламенту більшість депутатів, а саме центристи і правочентристи висловилися за підтримку українського національного руху. Однак французький уряд не прийняв їх пропозиції³⁶.

Натомість для Директорії важливою була участь у роботі Паризької мирної конференції, яка розпочала свою роботу 18 січня 1919 року. Від Мирної конференції очікували не лише вироблення договорів з переможеними державами, а й відповідно до положень про самовизначення «14 пунктів» В. Вільсона – і визнання за українцями їх права на незалежну національну державу, утворену на територіях колишньої Російської й Австрійсько-Угорської імперій.

Участь делегації ЗУНР на конференції у Парижі, де вирішувалася її доля, була цілком обґрунтованою. При цьому її перспективи були більш обнадійливими, ніж перспективи загальноукраїнської справи. Оскільки західноукраїнське питання мало розглядатися на конференції у контексті долі Австро-Угорської імперії з урахуванням пункту програми В. Вільсона про «самовизначення».

Тому УНР направила своїх представників як до Одеси, так і до Парижа для ведення переговорів з представниками Антанти. До того часу українсько-більшовицькі мирні переговори завершилися невдачею. Ультиматуми Директорії не були прийняті і 16 січня відбулося офіційне оголошення війни³⁷. Наступ більшовицьких військ на територію УНР робили порозуміння з Антантою першочерговим завданням Києва.

Однак у Парижі Директорію сприймали негативно, оскільки не розуміли її природи і характеру, що ускладнювало прийняття рішень щодо її підтримки. Підживлювали ворожу пропаганду і нібито «більшовистські» формулювання окремих актів Директорії³⁸. Саме тому на засіданні «великої п'ятірки» 16 січня 1919 року Прем'єр-міністр Великої Британії Девід Ллойд Джордж характеризував повстання під проводом Директорії більшовицьким, С. Петлюру – як авантюриста, а Україну – як державу, на яку марно покладати надії, бо вона зовсім не була оплотом антибільшовизму, як її уявляли. На засіданні 21 січня експерт з більшовизму – колишній посол Данії в Росії Харальд Скавеніус повідомляв, що «Петлюру підтримують більшовики... Більшовицькі доктрини торжествують»³⁹. І лише міністр закордонних справ Італії Сідней Сонніно згадав факт прохання УНР надати зброю для боротьби з більшовиками і висловився за необхідність допомоги усім антибільшовицьким силам – військом, зброєю і харчами⁴⁰.

Згідно повідомлень німецьких дипломатів, Директорія розпочала підготовку до Конференції одночасно з французькою інтервенцією в Україну⁴¹. Та через ряд труднощів, зокрема проблеми з візами, голова української місії Григорій Сидоренко прибув до Парижа аж 20 січня 1919 року. Як зазначив М. Стахів українська делегація не привезла до Парижу якоїсь чіткої зовнішньополітичної концепції, яка могла б привернути Францію на свій бік. А саме до французької сфери впливу на Сході Європи входила й Україна. Не менш важливими факторами, що послаблювали позиції української делегації був брак інформаційно-пропагандистських матеріалів, які б обґрунтовували сутність українських вимог, а також відсутність єдиної позиції українських дипломатів, а також неконсолідованість української діаспори в країнах-премощах⁴². Не сприяв міцності переговорної позиції України на конференції і прийнятий Трудовим конгресом України «Закон про форму влади» в Україні від 28 січня. Він проголошував: «В відношенні до захоптів української території військами Антанти, арміями совіцькими, польськими, донськими, до-

³⁶ Гончар Б., Городня Н. (2000), Вказ. пр., с. 54.

³⁷ Hornykiewicz T. (1969), *op. cit.*, p. 197-205.

³⁸ Мазепа І. (2003), *вказ. пр.*, с. 75.

³⁹ Городня Н. (2017), Переговори між представниками Директорії УНР і держав Антанти у січні-березні 1919 р., *Європейські історичні студії*, № 6, с. 92.

⁴⁰ Стахів М. (1964-1966), *Вказ. пр.*, Т. 4, с. 228.

⁴¹ Hornykiewicz T. (1969), *op. cit.*, p. 172-173.

⁴² Стахів М. (1964-1966), *Вказ. пр.*, Т. 4, с. 145-159, 255-256.

бровольчеськими... – Конгрес Трудового Народу України заявляє свій рішучий протест проти замахів на цілісність, самостійність і незалежність Укр. Нар. Республіки. Український народ хоче бути нейтральним і в дружніх відносинах з усіма іншими народами»⁴³.

Г. Сидоренку вдалося зустрітися з міністром закордонних справ Франції Стефаном Пішоном, пізніше – з прем'єр-міністром Жоржем Клемансо, іншими політичними лідерами і дипломатами. Під час цих зустрічей він просив підтримати визнання конференцією самостійності України, однак за їх результатами зробив висновок про недостатню інформованість країн Антанти українськими справами, що Франція підтримувала план польсько-румунського «санітарного кордону» між Німеччиною та Росією, у тому числі і як бар'єру для захисту Європи від більшовизму. У цьому бар'єрі зміцнені за рахунок етнічних українських земель Польща і Румунія повинні були мати спільний кордон: Східна Галичина мала входити до складу Польщі, а Буковина – до Румунії⁴⁴.

Саме в такий час відбулося об'єднання українських держав: 22 січня був проголошений Акт Злуки УНР і ЗУНР, та відповідно їхні місії в Парижі об'єдналися. Однак об'єднання не вирішило жодної з проблем які стояли перед УНР-ЗУНР: військові дії і на Сході, і на Заході тривали. Спроби ж держав Антанти примирити ЗУНР і Польщу, зміцнення якої вважалося запорукою успіху у боротьбі з більшовицькою загрозою, успіху не мали. Незважаючи на постійну присутність в Галичині різних місій і ряд проектів мирного врегулювання⁴⁵. ЗУНР в період військових успіхів висувала неприйнятні для Польщі вимоги. В свою чергу такі ж неприйнятні вимоги висувала до ЗУНР у часи військових успіхів Польща⁴⁶. Саме тому провалилися українсько-польські переговори лютого 1919 року у Ходорові за посередництва місії генерала Марі Бартелемі, у якій були представники усіх чотирьох великих держав Антанти.

Як писав І. Мазепа, «В порівнянні з переговорами, що в той час велися між представниками Директорії й французьким командуванням в Одесі, це була поважна пропозиція з боку Антанти»⁴⁷. Провал переговорів про перемир'я поки мирна конференція не виробила рішення означав втрату потенційних можливостей не лише для Галицького уряду, а й для Директорії. Ці можливості М. Бартелемі перерахував у промові 28 лютого: «Се правда, що ваша положення є сьогодні добре, однак воно може змінитися вам на шкоду... Коли ви не приймете нашого пропозиція, будете відповідати за сей крок перед цілою антантою. Ви будете мати війну з Поляками... Коли ж ви приймете наше пропозиція, ми робитимемо заходи, щоб була признана ваша суверенність... Далі з нашою поміччю ви переможете большевиків, відзискаєте завойовану територію і не явитесь на Мирову конференцію з порожніми руками. Наше рішення вплине на вислід переговорів Директорії з представниками антанти в Одесі, бо наші повновласти йдуть далі ніж повновласти одеських делегатів. Ми робитимемо заходи, щоб ваших представників допустили на Мирову Конференцію... Ми наладимо зносини між вашим правительством і державами антанти... Ніколи ніде не будете мати такої нагоди до сього як сьогодні»⁴⁸.

Проте, попри поради Симона Петлюри членам галицької делегації прийняти пропозицію комісії М. Бартелемі, вони відмовилися і поновили військові дії. Як зазначав І. Мазепа, подальший хід подій показав, що М. Бартелемі мав рацію: «Галицький уряд дійсно ніколи вже потім не мав такої нагоди вступити в контакт з державами Антанти, як це було під час переговорів у Ходорові»⁴⁹.

У березні район бойових дій відвідали дві американські місії: генерала Френсіса Кернана (переговори у Хирові) та капітанів Ю. Бахмана й С. Рейслера (переговори у Бродах). Проте і ці спроби посередництва Антанти завершилися безуспішно. Тому не випадково державний секретар у закордонних справах ЗУНР Василь Панейко повідомляв з Парижа про «постійне вороже» ставлення до української делегації з боку офіційної Франції⁵⁰.

⁴³ Цит. за: Мазепа І. (2003), *вказ. пр.*, с. 89-90.

⁴⁴ Городня Н. (2017), *вказ. пр.*, с. 93.

⁴⁵ Лозинський М. (1922), *Галичина в рр. 1918-1920*, Відень, с. 74.

⁴⁶ Докладніше див.: Павлюк О. (2001), *вказ. пр.*, с. 362-363.

⁴⁷ Цит. за: Мазепа І. (2003), *вказ. пр.*, с. 141.

⁴⁸ Цит. за: Лозинський М. (1922), *вказ. пр.*, с. 77-78.

⁴⁹ Цит. за: Мазепа І. (2003), *вказ. пр.*, с. 142.

⁵⁰ Павлюк О. (2001), *вказ. пр.*, с. 370.

Зусилля ж ЗУНР заручитися в антипольській боротьбі підтримкою Чехії і Угорщини успіху не мали, особливо після невдалої військової спроби січня 1919 року поширити свій суверенітет на Закарпаття, яке у лютому 1919 року було окуповане Чехословаччиною. З Румунією ЗУНР дотримувався нейтральних стосунків, обмежуючись протестами з приводу анексії Північної Буковини. Після підтримки Румунією польського наступу у березні 1919 року і окупації Коломиї і Покуття, з уряд ЗОУНР навіть попросив румунське командування затримати війська в Галичині до остаточного вирішення «східногалицького питання» на конференції в Парижі⁵¹.

Впливали на позицію держав Антанти і підозри щодо зв'язків українських урядів з Німеччиною та більшовиками. Так на засіданні Паризької мирної конференції 19 березня, що розглядало питання про українсько-польське перемир'я в Галичині, британський прем'єр Д. Ллойд Джордж зауважив: «Якщо ми підтримуємо українців на півдні, як ми це робимо, то чому ми повинні воювати з ними на півночі?». У полеміці з ним маршал Фердинанд Фош заявив, що він не впевнений у відносинах з українцями, не з'ясував, є вони друзями, чи ворогами. До того ж він припускав, що українці перебували у згоді з більшовиками⁵². Відмова ЗУНР від посередництва Радянської Угорщини у налагодженні відносин з більшовиками засвідчувала безпідставність даних звинувачень. Однак цей факт не було взято до уваги.

Оскільки українська делегація прибула на конференцію без запрошення і не була визнана, її основна вимога – про визнання незалежності УНР – не мала підтримки на найвищому рівні. Жодна з країн Антанти не визнала дипломатичних представництв УНР, а тому вони діяли в кращому випадку напівофіційно⁵³. Загалом переговори представників УНР з керівниками і дипломатами окремих «великих держав» на мирній конференції у Парижі мали епізодичний, не системний двосторонній характер.

Відповідальність за таку ситуацію лежить і на українських дипломатах. В Парижі прибічник «Української справи» французький публіцист Жан Пелісьє, голова Національного Бюро при Парламентському Комітеті закордонних справ Франції, від початку Конференції до квітня 1919 року познайомив Г. Сидоренка і інших членів української делегації з більш ніж десятьма впливовими французькими політиками⁵⁴. Та ці можливості не були використані.

Г. Сидоренко, незважаючи на його щирий патріотизм, не проявив належної активності у справі розбудови двосторонніх зв'язків з Францією на антибільшовицькій платформі. А Франція була не лише приймаючою стороною Конференції, а й чи не найбільш непримиренним противником більшовизму. І саме до французької зони відповідальності у колишній Російській імперії належала Україна. Не проявив належної активності Г. Сидоренко й ні у справі інформування Антанти про Україну, ні у контрпропаганді антиукраїнським силам, головним чином білогвардійським та більшовицьким. М. Стахів пояснював таку бездіяльність українського дипломата тим, що Г. Сидоренко «уважав свою делегацію в тім часі виключно призначеною для представництва української справи на Міровій Конференції, а не для ведення справ перед самим французьким урядом. Тим то він вдовольнявся тим, що цією справою займалася сама Директорія за посередництвом своїх делегацій в Одесі»⁵⁵.

Як пізніше писав французький письменник і журналіст Шарль Дюбрей у записці до Директорії «Причини невдачі Української місії в Парижі», українська делегація була недостатньо компетентна. Відсутність єдності в її складі, неузгоджені та суперечливі акції її депутатів «викликали проти себе обвинувачення в нещирості та анархічності. Вороги України, поляки і московити, влучно використали ці непорозуміння, щоб показати державам Згоди, що Україна не є центр організованості і ладу, що не можна базуватися на українській державі, що Україна є нова Мексика, захоплена анархією ще гіршою, ніж анархія Московщини і большевицьких країн»⁵⁶.

Не мала Директорія і можливості зміцнити свої позиції за рахунок налагодження економічних зв'язків і підписання відповідних угод, оскільки не могла утримати міцний і стабільний контроль над своєю територією⁵⁷.

⁵¹ Павлюк О. (2001), вказ. пр., с. 363-365.

⁵² Городня Н. (2017), вказ. пр., с. 98.

⁵³ Павлюк О. (2001), вказ. пр., с. 346.

⁵⁴ Мазепа І. (2003), вказ. пр., с. 283.

⁵⁵ Цит. за: Стахів М. (1964-1966), Вказ. пр., Т. 5, с. 210.

⁵⁶ Мазепа І. (2003), вказ. пр., с. 284-285.

⁵⁷ Павлюк О. (2001), вказ. пр., с. 350.

Висновки. Отже, складність «українського питання», невдачі Директорії у справі визнання України та ігнорування державами Антанти інтересів УНР напередодні та на початку Паризької мирної конференції було зумовлене рядом об'єктивних та суб'єктивних факторів.

Перша з них випливає з факту підписання Україною Брест-Литовського договору і її співпраці з Центральними державами у 1918 року. Цей вимушений крок, зумовлений першою більшовицькою агресією, був з успіхом використаний ворожою антиукраїнською пропагандою. УНР втратила довіру держав-переможниць, а співпраця з ними припинилася.

Наступна причина – в процесі підготовки та під час Паризької конференції, коли УНР воювала проти більшовицьких та польських військ, – курс Антанти на підтримку білогвардійських сил, Польщі та Румунії, для опору більшовицькій загрозі. Керівники Антанти не зрозуміли природи Директорії, у якій тривала постійна внутрішня боротьба різних політичних сил. Незважаючи на оголошення УНР війни більшовикам, ворожі пропагандисти зображували Директорію як більшовицьку.

Наприкінці 1918 – на початку 1919 року Директорія не врахувала значення міжнародної політики і важливості чіткого визначення зовнішньополітичних пріоритетів, своєчасного налагодження прямих відносин з державами-переможцями. Незважаючи на існування «українського лобі» у Франції, українські дипломати не спромоглися досягти порозуміння з французьким урядом і налагодити з ним регулярний діалог. Катастрофічно бракувало інформаційно-пропагандистських матеріалів, які б довели державам Антанти доцільність визнання України і співпрацю з нею на антибільшовицькій основі. До того ж на конференції визначився поділ державами-переможцями єдиного «Українського питання» на дві окремі проблеми з їх роздільним обговоренням.

Перша проблема стосувалася «Галицького питання». Воно розглядалося в контексті підготовки мирного договору з Австрією і самовизначення народів колишньої монархії Габсбургів. Його вирішення ускладнювалося польсько-українською війною і непоступливістю сторін у справі перемир'я та територіального врегулювання. Інша ж – стосувалася українських земель французької зони відповідальності як складової частини питання про долю колишньої Російської імперії. Його вирішення, як і першого, ускладнювалося недостатньою інформованістю держав Антанти щодо українських справ і відсутністю прямих переговорів українських та французьких дипломатів на найвищому рівні.

Таким чином намагання УНР досягти позитивних домовленостей щодо Української державності зіштовхнулося з опором з боку держав Антанти та їх союзників та не вирішилось належним для України чином.

Список джерел

1. Верига В. (1998), *Визвольні змагання в Україні 1914-1923 рр.* У 2-х томах. Т. 1. Львів, 524 с.; Т. 2. Львів, 504 с.
2. Гай-Нижник П. (2018), Грамота про федерацію 1918 р.: вимушений тактичний крок задля порятунку Української Держави чи завбачлива стратегія на відновлення єдиної Росії, *Гілея*, вип. 138 (№ 11), с. 40-57.
3. Головченко В. (2011), Переможна Антанта і незалежна Україна: спроба дипломатичного порозуміння, *Україна дипломатична*, вип. 12, с. 832-855.
4. Гончар Б., Городня Н. (2000), Відносини між Францією та УНР (грудень 1918 – квітень 1919 рр.), *Український історичний журнал*, № 2, с. 47-57, № 3, с. 44-52.
5. Городня Н. (2017), Переговори між представниками Директорії УНР і держав Антанти у січні-березні 1919 р., *Європейські історичні студії*, № 6, с. 84-106.
6. Дацків І. (2010), Становлення українсько-французьких дипломатичних відносин у добу Директорії УНР, *Гілея*, вип. 34, с. 46-57.
7. Лозинський М. (1922), *Галичина в рр. 1918-1920*, Відень, 228 с.
8. Мазепа І. (2003), *Україна в огні й бурі революції (1917-1921)*, Київ, 608 с.
9. Павлюк О. (2001), Дипломатія незалежних українських урядів (1917-1920), [в:] Смолій В. (ред.) *Нариси з історії дипломатії України*, Київ, с. 314-396.
10. Скоропадський П. (1918), *Грамота Гетьмана Всієї України видана на підставі ухвали Ради Міністрів про ратифікацію Мирового Договору України з Німеччиною*, Видання «Державного вістника», Київ, 32 с.

11. Стахів М. (1964-1966), *Україна в добі Директорії*, в 7 т., Скрентон, Т. 4: Директорія і антанта, 1964, 350 с.; Т. 5: Директорія і антанта, 1964, 248 с.; Т. 7: Вихід із кризи, 1966, 432 с.
12. Український інститут національної пам'яті (2018), *Українська революція 1917-21*, доступно за: <https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/ukrayinska-revoluciya-1917-1921-rokiv> (перегляд 1.03.2025).
13. Христюк П. (1922), *Замітки і матеріали до історії української революції. 1917-1920 рр.* у 4 т., Відень, Т. 4, 192 с.
14. Штанько Я. (2006), *Білий рух півдня Росії і Українська Держава та УНР (1918 – 1920 рр.)*, Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, Чернівці, 21 с.
15. Шульгин О. (2023), *Україна проти Москви. 1917 рік*. Переклад з французької мови. Київ, 208 с.
16. Friedensvertrag zwischen Deutschland, Österreich-Ungarn, Bulgarien und der Türkei einerseits und Rußland andererseits. 3. März 1918, доступно за: https://www.1000dokumente.de/Dokumente/Der_Friedensvertrag_von_Brest-Litovsk (перегляд 1.03.2025).
17. Hornykiewicz T. (1969), *Events in Ukraine 1914–1922 their importance and historical background*, Philadelphia, vol. IV, 421 p.

References

1. Veryha V. (1998), *Vyzvolni zmahannia v Ukraini 1914-1923 rr.* U 2-kh tomakh. Т. 1. Lviv, 524 s.; Т. 2. Lviv, 504 s.
2. Hai-Nyzhnyk P. (2018), Hramota pro federatsiiu 1918 r.: vymushenyi taktychnyi krok zadlia poriatunku Ukrainskoi Derzhavy chy zavbachlyva stratehiia na vidnovlennia yedynoi Rosii, *Hileia*, vyp. 138 (№ 11), s. 40-57.
3. Holovchenko V. (2011), Peremozhna Antanta i nezalezhna Ukraina: sprobа dyplomatychnoho porozuminnia, *Ukraina dyplomatychna*, vyp. 12, s. 832-855.
4. Honchar B., Horodnia N. (2000), Vidnosyny mizh Frantsiiei ta UNR (hruden 1918 – kvi-ten 1919 rr.), *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, № 2, s. 47-57, № 3, s. 44-52.
5. Horodnia N. (2017), Perehovory mizh predstavnykamy Dyrektorii UNR i derzhav Antanty u sichni-berezni 1919 r., *Yevropeiski istorychni studii*, № 6, s. 84-106.
6. Datskiv I. (2010), Stanovlennia ukrainsko-frantsuzkykh dyplomatychnykh vidnosyn u dobu Dyrektorii UNR, *Hileia*, vyp. 34, s. 46-57.
7. Lozynskyi M. (1922), *Halychyna v rr. 1918-1920*, Viden, 228 с.
8. Mazepa I. (2003), *Ukraina v ohni y buri revoliutsii (1917–1921)*, Kyiv, 608 s.
9. Pavliuk O. (2001), *Dyplomatiiа nezalezhnykh ukrainskykh uriadiv (1917-1920)*, [v:] Smolii V. (red.) *Narysy z istorii dyplomatii Ukrainy*, Kyiv, s. 314-396.
10. Skoropadskyi P. (1918), *Hramota Hetmana Vsiiei Ukrainy vydana na pidstavi ukhvaly Rady Ministriv pro ratyfikatsiiu Myrovoho Dohovoru Ukrainy z Nimechchynoiu*, Vydannia «Derzhavnoho vistnyka», Kyiv, 32 s.
11. Stakhiv M. (1964-1966), *Ukraina v dobi Dyrektorii*, в 7 т., Skrenton, Т. 4: Dyrektoriiа і antanta, 1964, 350 с.; Т. 5: Dyrektoriiа і antanta, 1964, 248 с.; Т. 7: Vykhid iz kryzy, 1966, 432 с.
12. Ukrainskyi instytut natsionalnoi pamiatі (2018), *Ukrainska revoliutsiia 1917-21*, dostupno za: <https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/ukrayinska-revoluciya-1917-1921-rokiv> (perehliad 1.03.2025).
13. Khrystiuk P. (1922), *Zamitky i materialy do istorii ukrainskoi revoliutsii. 1917-1920 rr.* u 4 t., Viden, Т. 4, 192 с.
14. Shtanko Ya. (2006), *Bilyi rukh pivdnia Rosii i Ukrainka Derzhava ta UNR (1918 – 1920 rr.)*, Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata istorychnykh nauk, Chernivtsi, 21 s.
15. Shulhyn O. (2023), *Ukraina proty Moskvу. 1917 rik*. Pereklad z frantsuzkoi movy. Kyiv, 208 s.
16. Friedensvertrag zwischen Deutschland, Österreich-Ungarn, Bulgarien und der Türkei einerseits und Rußland andererseits. 3. März 1918, доступно за: https://www.1000dokumente.de/Dokumente/Der_Friedensvertrag_von_Brest-Litovsk (перегляд 1.03.2025).
17. Hornykiewicz T. (1969), *Events in Ukraine 1914–1922 their importance and historical background*, Philadelphia, vol. IV, 421 p.

Стаття надійшла / Received: 01.03.2025

Схвалено / Accepted: 26.06.2025